

Thích Bồ Đề Tâm Luận (Bodhichittavivarana – Jangchup Semdrel)

Trước tác: Long Thọ Bồ Tát

Dịch từ bản Anh ngữ của dịch giả *Wulstan Fletcher*¹

Kính lễ Đấng Trang Nghiêm Kim Cang Tát Đỏa.

“Tất cả mọi pháp đều không có tự tánh. (Năm) uẩn (skandas), (mười tám) giới (dhatus), (mười hai) xứ (ayatanas), [sáu] sở thức (trần), (sáu) năng thức² (hay là thức), đều không có thực hữu. Vạn pháp vô ngã, do đó tính mọi pháp đều bình đẳng. Tâm tự nó vốn vô thi; bản tánh của tâm vốn là không.”

Đó là những điều chư tôn tuyên thuyết [trong Tam Nghiệp Bí Mật³ kinh - Mật tông]. Cũng như chư Phật Thế Tôn và chư đại Bồ Tát đã phát tâm vào thẳng trong đại Bồ Đề. Đệ tử cũng xin nguyện như thế, ngay từ bây giờ cho đến khi viên mãn tâm Bồ Đề, phát nguyện trưởng dưỡng tâm này để thành tựu đại giác ngộ. Đệ tử xin hành trì như thế trong mục đích độ các chúng sinh chưa giác ngộ qua bên kia bờ giác, giải thoát các chúng sinh chưa được giải thoát, triệu thỉnh các chúng sinh chưa được khai thị vào đạo, và đưa các chúng sinh còn trong bể khổ vào cõi an vui thoát khổ.”

Do thiện quán như thế, chư Bồ Tát phát nguyện đi vào hành trì Mật Chú, trước tiên phải thành tựu Bồ Đề Tâm tương đối, mang điểm đặc thù của Bồ Đề Tâm Nguyện. Sau đó, chư vị còn phải tiếp tục hành trì thành tựu Bồ Đề Tâm Thắng Nghĩa qua sức mạnh của thiện định quán chiếu. Vì lý do đó mà bài luận này sẽ giảng về bản tánh của Bồ Đề Tâm Thắng Nghĩa.

1. Trước chính bản tánh
Của Tâm Bồ Đề
Là đấng Trang Nghiêm
Trì Kim Cang Chùy,
Đệ tử cúi xin
Chí thành đảnh lễ
Và xin nói về
Thiền định Bồ Đề
Chấm dứt ta bà
2. Chư Phật đã thuyết,
Tâm Bồ Đề này
Không bị ngăn ngại
Bởi mọi vọng niệm
Biến kế, như là:
Chấp ngã, chấp uẩn.
Những thứ hằng chứa,
Đặc điểm tánh không.

¹ Chuẩn bị cho pháp hội thuyết giảng của Đức Đạt Lai Lạt Ma tại Nantes tháng 8, 2008. Bản dịch Việt ngữ do Sonam Nyima Chân Giác và Diệu Hạnh Giao Trinh biên soạn, phối hợp với các từ ngữ dùng trong bản dịch Hán văn của Bi Trí Học Phật Hội (Compassion & Wisdom Buddhist Association).

² Năng thức là cái chủ thể nhận thức (người). Sở thức là cái đối tượng nhận thức (vật).

³ Guhyasamaja.

3. Vời dòng tâm thức
Thấm nhuần từ bi,
Ta hãy tinh tấn
Thiền quán Bồ Đề.
Chư Phật, đại bi,
Miên mật thiền định
Vào trong tâm này.
4. Khi cái ngã do
Ngoại đạo tưởng tượng
Được phân tích với
Lý luận vững chắc
Thật không tìm ra
Chỗ trụ của nó
Ở trong các uẩn.
5. Ngũ uẩn có đó,
Nhưng vốn vô thường,
Không thể cấu tạo
Bản tánh của ngã.
Vô thường và thường,
Không thể liên kết
Năng y, sở y⁴
6. Nếu điều ông gọi
Là cái ngã đó
Không có hiện hữu.
Thì cái gọi là
Tác giả⁵ làm sao,
Có thể thường còn ?
Qua các kinh nghiệm
Của cõi thế gian,
Chỉ có khi nào,
Chủ thể hiện hữu,
Thì mới có thể
Khảo sát ra các,
Hành trạng của nó.
7. Vì cái thường còn
Thì không tạo tác.
[Dù tác] gián đoạn
Hay là liên tục,
Vì vậy cho nên
Không có thực thể
Thường còn [của ngã].
Dù ở bên ngoài
Hay là bên trong.

---

⁴ Năng y là cái chủ thể có khả năng cho nương tựa. Sở y là cái đối tượng nương nhờ vào chủ thể.

⁵ Tác giả là chủ thể của cái ngã. Nó cũng là một pháp (phenomenon) ở trong thế gian.

8. Nếu cái thường còn,
 Mà có tạo tác,
 Làm sao nó phải
 Tùy duyên thứ khác ?
 Và như vậy sẽ
 Tạo quả tức thời.
 Nếu phải tùy thuộc
 Vào một thứ khác,
 Thì chẳng thường còn
 [Tự nó] không có
 Khả năng tạo hóa.
9. Nếu ngã là thể
 Còn có tác dụng⁶,
 Thì không thường còn,
 Bởi vì nó chỉ
 Hiện hữu tạm thời.
 Vật thể vô thường,
 Không thể nào có
 Khả năng tạo hoá.
 Chẳng có cái đó.
10. Xả ly cái ngã.
 Thế giới tà kiến,
 Hoàn toàn sụp đổ
 Khi thấu hiểu uẩn
 Giới, xứ, năng, sở⁷
 Pháp, ngã đều dứt.
11. Chư vị lợi hành
 Dạy chư Thanh Văn:
 Ngũ uẩn gồm sắc,
 Thọ, tưởng, hành, thức.
12. Đấng Thế Nhân Tôn
 Dạy chư Bồ Tát,
 Thuyết giảng giáo pháp,
 Về các uẩn đó:
 Sắc uẩn vốn là,
 Bọt bèo như huyễn
13. Thọ như bọt nước
 Tưởng như ảo ảnh
 Hành như cây chuối
 Thức như huyễn thuật

---

⁶ Vật thể nào còn có tác dụng thì chỉ là một pháp hữu vi sinh diệt, vô thường. Như cái bình làm nhiệm vụ chứa nước, sẽ có lúc bị vỡ.

⁷ Năng là chủ thể, sở là đối tượng.

14. Dạy quán sắc uẩn
 Chính là bản tánh
 Của tứ đại kia.
 Tất yếu xác định
 Các uẩn còn lại
 Là vô sắc tánh.
15. Trong các thứ đồ
 Nhãn căn, sắc trần,
 (Tất cả các căn,
 và các trần khác)
 Được giải thích là
 Hợp thành các giới⁸
 Còn mười hai xứ (ayatanas)
 Cần phải hiểu là⁹
 Năng chấp, sở chấp.
16. Vi trần của sắc
 Chẳng có hiện hữu,
 Và các căn thức
 Cũng chẳng hiện hữu.
 Năng duyên¹⁰ hoàn toàn
 Chẳng có hiện hữu.
 Quả sinh từ nhân,
 Tạo thành quả ấy¹¹
 Đều là phi lý.
17. Sắc trần không thể
 Sinh ra nhãn thức,
 Bởi lẽ vi trần
 Ở ngoài lĩnh vực
 Của các căn thức.
 Hoặc giả tập hợp
 Của các vi trần
 Sinh ra các thức ?
 Nhưng cũng không thể
 Xác nhận được là
 Tập hợp ấy có.
18. Phương phần¹² cực vi
 Vẫn còn có thể
 Chia theo phương hướng.
 Thành phần nhỏ hơn
 Như vậy làm sao
 Có thể phân giải

⁸ Giới là dhatus.

⁹ Chấp vào chủ thể nhận thức và đối tượng nhận thức.

¹⁰ Năng duyên là chủ thể tạo các nhân duyên.

¹¹ Sanh giả và sanh tính (nói là có người tạo và quả sinh ra) đều phi lý.

¹² Nói đầy đủ là “hữu phương phần cực vi”, nghĩa là “phần tử có phương hướng cực nhỏ”, cho nên còn có thể chia chẻ theo sáu phương hướng.

Một vật thành ra
Vi trần bát phân ?

19. Với cùng đối tượng
Ở bên ngoài ta,
Nhiều cách nhận thức
Khởi sinh khác nhau;
Cái gì với mình
Thấy như đẹp mắt,
Nhưng với người kia
Có khi khác hẳn.

20. Cùng thân phụ nữ,
Có thể nhận thức
Bằng ba cách khác:
Nhà tu nhìn thấy
Là một thầy ma,
Đàn ông nhìn ra
Đối tượng tình ái,
Còn con chó thấy
Là miếng thịt ngon.

21. Cho nên có phải
Là cái tác dụng
Của cùng vật đó
Giống như thấy bị
Thọ hại trong mơ ?
Dù thức hay ngủ
Tác dụng chẳng khác.

22. Do chấp năng, sở¹³
Mọi thức khởi sinh.
Tách lìa khỏi tâm.
Chẳng làm gì có
Đối tượng bên ngoài.

23. Do đó chẳng có
Đối tượng bên ngoài
Như một thực thể
Thực sự hiện hữu.
Do các biệt thức¹⁴
Hoá hiện bên trong
Thành ra sắc tướng
Và các thứ khác.

24. Như người vô minh
Ảo giác, huyễn ảnh,
Đều thấy có thực

---

¹³ Chấp là chủ thể nhận thức (năng) và đối tượng nhận thức (sở) đều có thật.

¹⁴ Là tâm thức phân biệt.

Càn Thát Bà thành
Tương tự, họ thấy
Sắc và mọi thứ
Hoá hiện như thế.

25. Để làm phá tan
Mê lầm chấp ngã
Giáo pháp về uẩn,
Đại và các thứ
Đã được tuyên dạy.
Trước tiên học là
Vạn pháp duy thức¹⁵
Nhưng người căn cơ
Xả bỏ chẳng chấp
Cả những điều đó.

26. Những vị nói rằng
Vạn pháp duy thức,
Nhưng tánh của tâm
Nó vốn là gì ?
Điều ấy mới cần
Phải được thuyết giảng.

27. Khi Phật thuyết là
"Vạn pháp duy thức"
Phương tiện giáo hoá
Người trí tuệ thấp
Dứt trừ sợ hãi
Chẳng phải thật ngôn.

28. Biến kế sở chấp
Và Y tha khởi
Cùng Viên thành thật¹⁶
Đều là ngôn từ
Gán trong tâm thức
Bản thể tự nó
Chỉ là tánh không.

29. Cho người vui với
Pháp tu Đại thừa,
Đức Phật chỉ thuyết
Tóm gọn như sau,
Nhân, pháp "vô ngã"
Tánh vốn bình đẳng,
Tâm vốn vô sanh.

30. Du Già bộ chúng
Thuyết là khi nào
Chuyển hóa được tâm,

---

¹⁵ Cũng là tâm - Bản tiếng Hán dịch là tâm.

¹⁶ Cả ba gọi là Tam Tự Tánh.

Thì sẽ trở thành
Viên mãn thanh tịnh
Và là đối cảnh
Của tự chứng phần¹⁷.

31. Quá khứ chẳng còn;
Tương lai chưa tới
Giòng tâm thường chuyển¹⁸
Thì cái hiện tại
Biết tìm ở đâu?

32. Năng kiến¹⁹ chẳng phải -
Là sở kiến¹⁷ kia;
Sở kiến cũng lại -
Chẳng là năng kiến !
Ý thức, vốn nó
Chẳng có tự tánh,
Còn Dư ý thức²⁰
Cũng chẳng thật có.

33. Khi đặt thỏi sắt
Gần đá nam châm
Sắt sẽ chuyển động,
Như thể có tâm,
Mà thực ra là
Sắt chẳng có tâm.

34. Thật cũng như vậy
Tuy không thực có
Mà tạng thức²¹ ấy
Hiện hành, tới lui
Như là thực hữu –
Thọ báo thế gian.

35. Cũng như khúc gỗ
Nổi trôi mặt biển
Chẳng hề có tâm,
Tạng thức chuyển động
Tìm thân thủ hữu
Làm căn nương tựa.

36. Nếu như, họ nghĩ
Không có thân này
Thì thức không có,

---

¹⁷ Tự chứng phần là sự tự nhận biết sự vật của tâm, từ vô thi đã có sẵn.

¹⁸ Sát na thường chuyển nên chẳng thể trụ vào đâu.

¹⁹ Năng kiến là chủ thể của nhận thức – nghĩa là người thấy. Sở kiến là đối tượng của nhận thức – nghĩa là vật bị thấy. Thật tướng của các pháp chẳng như là cái ta nhìn thấy. Còn cái ta nhìn thấy thì lại chẳng phải là tướng của mọi pháp.

²⁰ Dư ý thức là cái thức còn dư lại làm nơi nương tựa của tánh biết.

²¹ Tạng thức còn gọi là A lại gia thức, tàng chứa mọi chủng nghiệp.

Vậy thì họ phải
Giải thích cho ta
Tự chứng tánh²² đó
Có nghĩa là gì ?

37. Nói tự chứng tánh,
Họ cũng khẳng định
Tánh này thực hữu.
Nhưng họ cũng nói
Không thể diễn tả
Tánh ấy làm gì !

38. Muốn làm người tin
Điều mình xác tín,
Bậc trí phải dùng
Luận cứ vững chắc
Không nhiễm sai lầm.

39. Nhận thức nắm bắt
Nên có đối tượng,
Nếu lìa đối tượng
Nhận thức cũng không.
Sao không chấp nhận:
Năng tri, sở tri²³
Đều không thực hữu ?

40. Thức là giả danh;
Ngoài danh thì nó
Chỉ là trống rỗng.
Nhận thức cũng là
Đơn thuần giả danh,
Chẳng có tự tánh.

41. Trong, ngoài của tướng
Hoặc ở chính giữa,
Chư Phật đều không
Tìm ra được thức.
Thế nên tâm thức
Chỉ là ảo huyền.

42. Tâm tự bản tánh
Chẳng trụ hình sắc
Chẳng trụ tướng dạng,
Năng chấp, sở chấp²⁴,
Dù nam hay nữ,
Hoặc là trung tính
Tâm cũng chẳng trụ

---

²² Tự chứng tánh là tánh tự biết mọi vật của tự chứng phần, xem chú thích số 17.

²³ Năng tri là chủ thể nhận thức (người nhận biết sự vật). Sở tri là đối tượng nhận thức (vật bị nhận biết).

²⁴ Năng chấp là chấp vào mình. Sở chấp là chấp vào đối tượng.

43. Tóm lại, chư Phật
 Tìm tâm không thấy
 Và cũng sẽ chẳng
 Bao giờ tìm ra.
 Làm sao họ lại
 Chấp thủ chẳng buông,
 Cái, tự bản chất,
 Vốn vô tự tánh ?
44. Cái gọi “Tự tánh”
 Thực sự chỉ là
 Vọng niệm của tâm.
 Tánh Không là khi,
 Tâm bất nghĩ suy.
 Khi chấp vọng niệm
 Làm sao còn biết
 Tánh Không được nữa ?
45. Như Lai chẳng thấy
 Năng thức, sở thức²⁵.
 Khởi sinh trong tâm.
 Khi chấp năng sở
 Thì chưa thể chứng
 Giác ngộ Bồ đề.
46. Vô tánh, vô sinh,
 Chẳng có “thực hữu”,
 Ngôn từ bất lực²⁶.
 Đặc tính của các
 Phật tánh, Bồ Đề
 Chính là bất nhị,
 Với cõi hư không.
47. Chư Phật, Đại Sĩ
 Trụ tâm Bồ đề,
 Và chư Từ Bi
 Đều hằng thấu rõ
 Tánh không tương tự
 Như là hư không
48. Do đó Bồ Tát
 Phải luôn thiền quán
 Sở y²⁷ chư pháp:
 Tánh không, an bình,
 Như huyễn, vô trụ,
 Chấm dứt tất cả
 Luân hồi ta bà.

---

²⁵ Chủ thể và đối tượng nhận thức.

²⁶ Bất khả thuyết.

²⁷ Là nền tảng (của chư pháp), là chỗ để y theo.

49. Có kẻ chẳng quán
Như trên đã giảng.
Và họ thiền quán
Trên loại tánh Không
Ở mức thấp hơn :
Cái gọi “Vô sinh”,
“Tánh không”, “Vô Ngã”²⁸,

50. Chư Phật đã giảng
Tánh không chính là
Chấm dứt dòng tưởng
Thiện niệm, ác niệm,
Ngoài ra chẳng giảng
Tánh không theo một
Phương cách nào khác

51. Khi tâm an trụ
Ở trong vô tướng
Lìa sở duyên cảnh²⁹
Thì mang đặc tính
Của cõi hư không.
Những ai thiền định
Trên tánh không này,
Chư Phật đã dạy
Chính là thiền định
Trong hư không xứ.

52. Tiếng gầm sư tử
Tuyên thuyết tánh không,
Đã làm run sợ
Mọi tà thuyết của
Luận sư ngoại đạo.
Cho dù vị thế
Của họ ra sao,
Vị thế đó vẫn
Quy về tánh không.

53. Người nào đã nói
Tâm thức tồn tại,
Chỉ trong sát na,
Thì cũng phải nhận
Là tâm vô thường.
Nếu tâm vô thường,
Làm sao chối cãi
Tánh không trong đó ?

54. Tóm lại, chư Phật
Tuyên thuyết tâm này

---

²⁸ Chấp trong khái niệm.

²⁹ Sở duyên cảnh là cảnh giới đối tượng gây ra duyên.

Nó là vô thường.
Vậy sao chẳng nhận
Tâm cũng là không ?

55. Từ chính khởi thủy
Tâm này vốn dĩ
Không có tự tánh.
Xin nhớ cho rằng:
Tôi không nói là,
Một cái thực hữu
Lại bị tước đi
Tự tánh của nó.

56. Khi nói như thế
Nghĩa là phủ nhận
Tâm có tự ngã:
Cái lìa ra ngoài
Bỏ tự tánh nó
Thì tất nhiên phải
Là vô tự tánh.

57. Cũng như tánh ngọt
Là thể của đường
Và tánh nóng kia
Là thể của lửa.
Đích xác tánh không
Là tự tánh của
Nhất thiết chư pháp.

58. Thuyết tánh Không là
Tự tánh các pháp,
Chẳng phải đề xướng
Theo thuyết đoạn diệt.
Cũng không có nghĩa
[Tánh không] thường còn.

59. Duyên khởi vận hành
Thập nhị nhân duyên,
Bắt đầu vô minh
Chí đến lão tử,
Tôi xác nhận rằng
Đều là mộng huyễn.

60. Ngoài mười hai nhánh
Bánh xe nhân duyên,
Luân hồi tam giới,
Tôi thấy không có
Chúng sanh gặt quả
Hành động họ làm.

61. Tùy theo tấm gương
Khuôn mặt hiện ra,

Khuôn mặt chẳng phải
Nhập vào trong gương
Nhưng nếu không gương
Ảnh mặt không có.

62. Cũng chính như thế
Người trí biết chắc
Dòng ngũ uẩn kia
Tương tục mà thành.
Tái sinh các kiếp,
Ngoài ra chẳng có
Cái ta tái sinh.
63. Tóm lại đó là,
Chư pháp trống rỗng
Sinh từ chuyển hoá
Của các pháp khác
Cũng không như vậy.
Đáng Thế Tôn thuyết
Hành giả, nghiệp quả
Thọ báo, thuộc về
Tục đế tương đối
Nhất thiết tàng đế.
64. Cũng như tiếng trống
Và mầm cây mọc
Do duyên tụ sinh.
Ngoại vật duyên khởi
Mà tạo thành tướng
Như mộng huyễn hóa.
65. Chư pháp duyên sinh
Chẳng thể ngược lại
Những điều tuyên thuyết.
Vì nhân tự nó
Trống rỗng, không nhân
Cho nên hiểu là
Các pháp vô sinh.
66. Đặc tánh vô sinh
Của toàn các pháp
Chính là tánh không.
Tóm lại “chư pháp”
Quy về “ngũ uẩn”
67. Tuyên thuyết chân như
Chẳng làm chướng ngại
Nhất thiết tàng đế.
Vì lìa tục đế,
Chẳng đắc chân đế.

68. Chư tôn đã dạy
 Tục đế chính là
 Tánh không, chẳng khác
 Và tánh không cũng
 Chính là tục đế.
 Không có cái này
 Cái kia cũng không,
 Cũng như vô thường
 Chính là sở tác³⁰.
69. Thế gian khởi từ
 Nghiệp quả, phiền não,
 Nghiệp sinh từ tâm,
 Tâm do tập khí³¹,
 Trừ hết tập khí
 Chứng đắc an lạc.
70. Chính tâm an lạc
 Là tịch tĩnh nhất,
 Tâm an không bị
 Rối loạn che mờ,
 Khi tâm không loạn
 Chứng được chân như³².
 Vào được chân như
 Giải thoát hiện tiền.
71. “Chân như”, “tối thắng”
 “Vô tướng”, “Chân đế”
 “Tối Thượng Bồ Đề”
 Tất cả tên đó
 Đều là tánh Không.
72. Người chưa quán triệt
 Tánh không là gì
 Chẳng có nền tảng
 Để chứng giải thoát,
 Do đó người si
 Luân hồi sáu cõi
 Tù ngục Ta Bà.
73. Môn đệ Du Già
 Thiền định tánh Không,
 Chắc chắn tâm thức
 Sẽ khởi sinh lòng
 Ao ước phụng sự
 Lợi lạc chúng sinh.

---

³⁰ Sở tác là cái ta làm (tạo tác), đối nghịch với vô tác. Còn có chỗ sở tác thì còn vô thường.

³¹ Thói quen tích lũy.

³² Nghĩa là tánh không.

74. “Tôi nguyện đền trả
Ân nghĩa chúng sinh
Thương yêu nuôi nấng
Các thân của tôi
Trong đời quá khứ,
Khi các chúng sinh
Từng là cha, mẹ,
Quyền thuộc, bạn bè.”
75. “Các chúng sinh này
Trong tù ngục của
Các kiếp luân hồi,
Khổ đau, thiêu đốt
Trong lửa phiền não --
Vi tôi đã từng
Trong đời quá khứ
Làm khổ hại họ --
Tôi nguyện giờ đây
Mang đến cho họ
An vui phúc lạc.”
76. Nghiệp quả mong muốn,
Hoặc là kinh sợ,
Thọ báo an lành
Hay ác báo đó
Trong thế gian này,
Cũng đều đến từ
Hành thiện, hay ác,
Đối với chúng sinh.
77. Phạt quả tội thượng
Đạt được đều do
Xả kỷ lợi tha,
Không có gì lạ
Khi thấy chẳng có
Thọ báo lành nào
Của cõi trời, người –
78. Phạm Thiên, Đê Thích,
Thủ La, Hộ thần
Của thế gian này
Hưởng quả hạnh, lạc,
Ở trong ba cõi
Mà chẳng do nhân
Tạo phúc lợi đến
Cho các chúng sinh ?
79. Tất cả khổ đau
Thọ báo địa ngục
Súc sinh, ngạ quỷ,
Đều là do quả

Tổn hại chúng sinh.

80. Đói, khát, tranh chấp
Không ngừng, khổ đau
Dây vò không dứt,
Không chịu đựng nổi :
Tất cả do quả
Nỗi hại chúng sinh

81. Một bên chư Phật
Và chư Bồ Tát
Cùng quả an vui,
Ngược lại là các
Thọ báo ác đạo --
Do đó phải hiểu
Chia hai loại quả
Chín mùi từ nghiệp
Chúng sinh tạo tác

82. Che chở chúng sinh
Như là thân mình,
Phụng sự chúng sinh
Bằng đủ mọi thứ,
Hãy trừ bỏ tâm
Thờ ơ chẳng xót
Cánh khổ chúng sinh
Như là độc dược

83. Chẳng phải chính là
Chư Thanh Văn đã
Kẹt trong quả thấp
Vì thiếu lòng thương
Đến các chúng sinh ?
Ngược lại, chư Phật
Đắc quả tối thượng
Giác ngộ, là vì
Chẳng quay lưng lại
Buông bỏ chúng sinh.

84. Sau khi quán xét
Quả do tạo phúc
Hay là tạo ác,
Làm sao có thể
Dầu trong giây phút
Khư khư làm lợi
Riêng đến thân mình ?

85. Từ cây Bồ Đề,
Bám chắc trên rễ
Của lòng từ bi,
Sanh quả duy nhất

Tạo phúc chúng sinh.
Do đó, Phật tử
Thiền định Bồ Đề.

86. Thiền định vững rồi,
Bồ Tát quán khổ
Của các chúng sinh
Từ bỏ an lạc
Của Tam Ma Đề,
Xuống ngục Vô Gian
Cứu khổ chúng sinh.

87. Thù thắng, kỳ diệu --
Thánh đạo tối thượng !
Xả thân, tiền của
Tuy thế, mà chưa
Phi thường chút nào.

88. So với chúng đắc
Tánh Không các pháp
Mà vẫn tuân thủ
Theo luật nhân quả --
Thì còn kỳ diệu
Hơn cả kỳ diệu
Lại còn phi thường
Hơn cả phi thường.

89. [Bồ Tát] vì muốn
Che chở chúng sinh,
Dù sinh trong bùn
Của cõi Ta Bà,
Mà không dính nhiễm,
Như sen tôn quý
Mọc trong ao bùn
Chẳng nhiễm mùi bùn.

90. Như là Bồ Tát
Phổ Hiền, đốt hết
Củi của phiền não
Bằng lửa trí tuệ
Của chính tánh không,
Mà vẫn thấm nhuần
Tánh của từ bi

91. Dưới lực bi tâm,
Chư vị thị hiện
Hạ sinh, thọ lạc,
Xả ly, khổ hạnh,
Đắc quả giác ngộ
Chiến thắng ma vương.

92. Chuyển bánh xe pháp;
Dẫn dắt chư thiên
Vào đạo giải thoát,
Rồi lại thị hiện
Vào trong Niết Bàn.
93. Chư vị hoá thân
Phạm Thiên, Đế Thích
Vi Nữu, Thủ La
Cùng nhiều thân khác.
Thị hiện vũ điệu
Của lòng từ bi
Qua các hành nguyện
Dẫn dắt chúng sinh
Vào trên đường đạo.
94. Vì muốn an ủi
Những người chán nản
Tam giới luân hồi,
Giúp họ đi vào
Con đường đại thừa,
Chư tôn tuyên dạy
Giáo lý nhị trí ,
Nhưng đó chẳng phải
Là tối thắng nghĩa.
95. Thanh Văn La Hán
Trụ trong tuệ thân
Đắm nhiễm thiền duyệt
Phải đợi chư Phật
Thức tỉnh Bồ đề.
96. Khi thức tỉnh rồi
Chư vị hoá thân
Dưới muôn vạn dạng,
Hành hoá từ bi
Cho các chúng sinh.
Tư lương, phước, tuệ
Tích tụ đủ rồi
Chứng được Phật quả
Tối thượng bồ đề.
97. Vị nào còn mắc
Hai loại tập khí,
Đó là chúng tử.
Tích đủ nhân duyên,
Này mầm luân hồi
Tái sinh tam giới.
98. Chư Tôn Độ Trì
Ban nhiều pháp môn
Khế hợp căn cơ

Phương tiện giáo hoá
Tùy thuận hữu tình.

99. Giáo lý muôn dạng
Thâm diệu, quảng đại
Hoặc chứa cả hai.
Tùy duyên tuyên thuyết
Nhưng tựu chung là
Chẳng lìa tánh Không.

100. Các câu chân ngôn
Các địa chứng đắc
Trí tuệ bát nhã --
Của quả giác ngộ
Đấng Toàn Trí thuyết :
Tất cả đều khởi
Từ Bồ Đề Tâm.

101. Những vị luôn tạo
Phúc lạc chúng sinh
Bằng thân, khẩu, ý,
Chư vị biện chứng
Diệu lý tánh Không --
Chẳng thể bảo rằng
Như thế là theo
Chủ thuyết đoạn diệt.

102. Chư tôn Đại sĩ
Không trụ Ta Bà
Chẳng trụ Niết Bàn.
Thế nên Chư Phật
Đã thuyết giảng về :
"Vô trụ" Niết Bàn

103. Những vị thành tựu
Tự lợi, lợi tha --
Uống nước từ bi
Trong vị duy nhất
Là công đức, và
Tánh Không mang vị
Tối thắng [Trí tuệ] --
Đều là Bồ Tát
Con của chư Phật.

104. Kính lễ chư vị,
Với toàn thân tâm,
Trong ba cõi này
Chư vị xứng đáng
Gọi là Ứng Cúng.
Đạo sư thế gian
Kể vị trụ thế
Trưởng tử chư Phật.

105. Bồ Đề được dạy
Là pháp tối thắng
Của đường Đại Thừa
Hãy nên tinh tấn
Hành trì thiền định
Phát Bồ Đề tâm.
106. Ngoài Bồ Đề Tâm
Chẳng còn cách khác
Trong thế giới này
Để mà thành tựu
Tự lợi lợi tha --
Chư Phật thấy rõ
Chẳng có pháp khác.
107. Chỉ do thành tựu
Phát tâm Bồ Đề
Tạo khối công đức
To lớn vô lượng
Nếu có hình thể
Thì đầy hư không
Vẫn không chứa hết
108. Vị nào thiền định
Vào Bồ Đề Tâm
Dù trong giây phút
Cũng tạo công đức
To lớn vô cùng
Dù là chư Phật
Cũng không lượng được !
109. Tâm Bồ Đề này
Trần quý vô nhiễm
Châu báu duy nhất,
Không bị tổn hại,
Chẳng bị cướp mất
Bởi giặc (phiền não).
110. Như cỡi Ta Bà,
Chư Phật, Bồ Tát
Luôn luôn khẩn cầu
Để phát đại nguyện,
Thế nên chúng ta
Cũng phải tập luyện
Tâm thức của mình
Phát nguyện Bồ Đề.
111. Đó thật mau nhiệm;
Phải nên tinh tấn
Như đã giảng trên

Sau tự thành tựu
Công hạnh Phổ Hiền.

112. Qua các công đức
Thù thắng vô song
Tích tụ đến giờ
Nhờ tán thán đến
Bồ Đề Tâm này
Cũng đã từng được
Chư Phật tán thán,
Xin nguyện chúng sinh
Dập vùi bể khổ
Trong sóng luân hồi
Bước lên tinh tiến
Trên con đường đạo
Của chư Thế Tôn.

Đến đây chấm dứt văn bản Bodhichittavivarana, Thích Bồ Đề Tâm Luận, trước tác bởi *Tổ Long Thọ Bồ Tát*.

Bản dịch này do học giả Ấn Độ *Gunakara* và dịch giả Tây Tạng *Rabshi Shenyen* soạn. Sau đó, bản dịch đã được hiệu đính bởi học giả Ấn Độ *Kanakavarman* và dịch giả Tây Tạng *Patsab Nyima Drak*.

Bản này đã được dịch theo văn bản *Namshe Norbu Trengwa*, là bài chú giải Thích Bồ Đề Tâm Luận viết bởi *Dagpo Gomchen Ngawang Drakpa*.

Bản Anh ngữ do dịch giả *Wulstan Fletcher* biên soạn.

Bản dịch Việt ngữ do *Sonam Nyima Chân Giác (Canada)* và *Diệu Hạnh Giao Trinh (France)* biên soạn, chuẩn bị cho pháp hội thuyết giảng của Đức Đạt Lai Lạt Ma tại Nantes tháng 8, 2008 với sự tham khảo các bản sau đây:

1. Bản dịch Anh ngữ do *Dr. Thupten Jinpa*, Montréal, Canada.
2. Bản dịch Hán ngữ Thích Bồ Đề Tâm Luận do nhóm dịch giả của nhóm Bi Trí Học Phật Hội (Compassion & Wisdom Buddhist Association) phiên dịch.

© Ly Bui & Giao Trinh Vo - 2007